

Artiklen er tidligere på Forlaget Perikon:

”Børn på behandlingshjem år 1999”

**En artikelsamling om miljøterapi, redigeret af Hans
Kornerup. Bogen er udsolgt fra forlaget.**

Miljøterapeut på et behandlingshjem - en hverdag blandt børn

**Helle Pedersen
Jesper Pedersen**

Børn i behandling

Rollen som miljøterapeut

At komme på behandlingshjem er en stor chance for et barn, der har brug for hjælp. Det er samtidig en stor udfordring for de mennesker, der skal hjælpe.

Jo større vanskeligheder et barn har følelsesmæssigt, desto vigtigere er en professionel indsats. Der ligger derfor en mængde overvejelser bag etableringen af miljøet på et behandlingshjem. Det er institutionens garanti for, at den overordnede helhedstænkning er på plads, og at hvert barn bliver givet optimale udviklingsmuligheder. Det er et helt nødvendigt arbejde, der må gøres kontinuerligt, hvis behandlingen skal give udvikling. De teoretiske overvejelser skal derefter omsættes til meningsfuld praksis af de miljøterapeuter, der har den daglige omgang med børnene. Dette lægger et vist forventningspres på den enkelte, idet det kræver, at man både evner at forstå en mængde teori og formår at omsætte den til behandlingsmæssig praksis. Uanset hvor mange rigtige tanker, der er lagt i forarbejdet, er behandlingen aldrig bedre end den enkelte miljøterapeuts forvaltning af sin rolle, - al behandlingstænkning skal gennem dette nåleøje.

Denne artikel er et forsøg på en afklaring af miljøterapeutens rolle med fokus på det direkte børnearbejde. Hvilke opgaver er indbygget i mødet med børnene. Hvilke faglige og personlige forudsætninger kræves, og hvilke dilemmaer og problemstillinger kan man forvente i arbejdet. Artiklen er baseret på praktisk og teoretisk viden opsamlet gennem en årrække på en miljøterapeutisk afdeling på Nebs Møllegård.

Børnene

Et barn, der kommer i miljøterapeutisk behandling, er præget af tidlige relationsforstyrrelser, der har påvirket dele af barnets følelsesliv og personlighed. Det kan give sig udslag på mange forskellige måder og have mange nuancer, men barnets grundindstilling er præget af manglende tillid til andre. Barnets evne til tilknytning er ofte uudviklet eller fejludviklet, og kontakt med et andet menneske kan være forbundet med stor angst. En angst der styrer og dominerer dele af barnets personlighed og adfærd, og som besværliggør en realistisk afkodning af de reaktioner, det møder fra omverdenen, der kan opleves som uforståelig, kaotisk og fjendtlig af barnet. Barnet kan have et særdeles følsomt sanseapparat for stemninger og nuancer hos andre. Det kan nu og da registrere meget præcist, hvad der sker mellem mennesker, men evner blot ikke at sætte det ind i en meningsfuld sammenhæng. Dette medfører, at barnet har mange problemer i sine sociale kontakter. Der kan være mange konflikter omkring barnet, konflikter der bunder i fejlfortolkninger af omverdenen, - eller barnet kan trække sig i kontakten til andre mennesker. Barnet har ofte ganske få forventninger til, at nogen kan og vil hjælpe, og dets færdigheder til at håndtere angst og aggressioner er utilstrækkelige.

I det daglige betyder det, at man som miljøterapeut skal forsøge at hjælpe børn, som på det ydre plan gør alt hvad de kan for ikke at blive hjulpet. De gentager ubevidst indlærte relationsmønstre og undersøger til stadighed, om de voksne kan holde til deres uro og afmagt. Måske de inderst inde håber på hjælpen, men det falder dem meget svært at give udtryk for dette håb. I stedet opsøges ubevidst den afvisning, som de kender alt for godt, og som derfor giver en vis form for tryghed.

Senere i et behandlingsforløb, når der er etableret en form for tillid til voksne, er der andre nuancer og en anden proces i gang, men det er ovennævnte problemstillinger, der er basis for den behandlingsmæssige tænkning, som barnet præsenteres for på en miljøterapeutisk afdeling

Miljøterapien

Der findes flere definitioner på miljøterapi, men specielt Larsen & Selnes (1978) lægger vægt på, at der er tale om en systematisk og gennemtænkt tilrettelæggelse af miljøet, både psykologisk, socialt og materielt. I denne definition ligger allerede en beskrivelse af, hvilken rolle miljøterapeuten har. En gennemtænkt tilrettelæggelse af et miljø betyder, at der etableres et sæt af tilbagevendende hændelser, af

strukturer, i dagligdagen, som en ramme omkring miljøterapeutens kontaktilbud til barnet. Strukturer og kontakt bliver derved to forbundne størrelser i miljøterapi, - det er ikke muligt at skille disse ad. At arbejde med balancen mellem struktur og kontakt er kernen i miljøterapeutisk arbejde og i forståelsen af miljøterapeutens rolle. En struktur uden kontakt er at sammenligne med tilpasning og afretning af børn. Kontakt uden struktur er et tilbud om grænseløshed.

Strukturtilbuddet, - den miljøterapeutiske grundstruktur **Det planlagte hverdagsliv**

Kontakt- og strukturtilbuddet er en del af en hverdag, en institutionel hverdag, hvor kontinuitet er i centrum. En hverdag, der leves med sorger og glæder, men som i miljøterapeutisk tænkning bliver sat i fokus som basis for udvikling. Det betyder, at hverdagen, som vi traditionelt set er opvokset med at forstå og føle som noget, der bare *er*, noget trygt og nært, iblandet nødvendigheder og ofte opfattet som det lidt kedelige, i miljøterapien præciseres og defineres med en struktur, en ramme, i hvilken man som voksen tilbyder kontakt til barnet eller gruppen af børn. I praksis handler dette om, hvordan man tilrettelægger barnets liv og møder barnet på i dets daglige færden. Det er fritid, skoletid, sengetider, måltider, aktiviteter, leg, o.s.v. - alle de elementer som en hverdag består af.

Strukturer, set i et miljøterapeutisk perspektiv, er planlagte og kontinuerlige forløb i barnets dag, der er baseret på en individuel analyse af hvert barns problemstilling og børnegruppens behov. Det er et forsøg på at udnytte hverdagslivet i udviklingsmæssigt øjemed og minimere tilfældighedernes spil via bevidst planlægning og tilrettelæggelse.

En struktur der kan holde til barnet

Det miljø, som barnet færdes i, skal være så løst struktureret, at det dels kan opsuge og "leve med" de udspil, barnet (børnegruppen) kommer med. Miljøet skal kunne holde til det pres, som barnets følelsesmæssige kaos lægger på det, og samtidig være så stramt struktureret, at barnet over tid får en oplevelse af, at det er en konstant og dermed troværdig størrelse. Strukturerne er således den grundlæggende forudsætning for behandlingsarbejdet: Et sted hvor barnet kan leve sine problemstillinger ud og samtidig opleve, at miljøet ikke nedbrydes, uanset hvilken adfærd det lægger for dagen. Miljøet må både kunne holde til og holde om barnet.

De miljøterapeutiske strukturer har derudover en dobbelt funktion. For det første kan en daglig tilbagevendende og kontinuerlig rytme bidrage til at mindske barnets fornemmelse af kaos; den indre uro dæmpes af den ydre stabilitet. Der kompenseres for barnets uintegrerede personlighed med ydre kontinuitet, hvis miljøterapeuterne er vedholdende i deres fastholdelse af den daglige rytme. Det vil ofte betyde megen konflikt og megen vrede fra barnet; det ønsker ikke at deltage på de præmisser, som defineres for det. Heri ligger den anden, og

umiddelbart mindre synlige, funktion i grundstrukturene. Barnet tvinges, opsøger nærmest selv, kontakt til et andet menneske i dets forsøg på at komme fri af de krav, der stilles. Dette betyder, at miljøterapeuterne får adgang til at indgå i en relation med barnet. Det er ikke en tæt, gensidig relation, blot kontakt, men ikke desto mindre en relation, der giver mulighed for både at observere og påvirke de kontaktforsøg, som barnet har. Når barnet forholder sig til strukturen, må det uværgeligt forholde sig til det menneske, der repræsenterer strukturen. Strukturtilbuddet kan derfor ikke skilles fra kontaktilbuddet, det er to forbundne størrelser, idet strukturen formidles af et menneske, der samtidig repræsenterer en mulighed for kontakt.

Tid, sted og opgave

Miljøet baseres på en målrettet analyse af hver enkelt forløb i en dag set i forhold til følgende tre elementer: Tid, sted og opgave.

Hvis man skal arbejde målrettet på at påvirke et barn eller en gruppe af børn, er det vigtigt at være så præcis som muligt på disse tre elementer. Man må gøre sig overvejelser over, hvor lang tid en given aktivitet skal vare (tiden), på hvilket område den skal finde sted (stedet), og endelig hvad indholdet er, hvad er formålet med aktiviteten (opgaven). Dette gøres både for det enkelte barn og for gruppen.

Det kan eksempelvis være et måltid, man definerer for børnegruppen: Skal børnene deltage i forberedelsen af måltidet, skal maden serveres for hvert enkelt barn, er der fælles bordskik, hvor længe skal børnegruppen sidde samlet ved bordet, skal de opdeles i flere grupper i forskellige rum, eller sidde samlet?

Eller for det enkelte barn: Hvor længe skal barnet deltage i måltidet, hvor skal det foregå og hvad ønsker man at lægge vægt på? Må det gå før de andre, skal/må barnet spise alene eller i gruppen, hvilken type social omgang vægtes, må det få særlige madønsker opfyldt? etc.

De overordnede overvejelser følges således op af en vurdering af hvert barns evne til at indgå i den overordnede struktur, hvilke særlige individuelle hensyn skal medtænkes. Det betyder i praksis, at det som er gavnligt og acceptabelt for ét barn, ikke nødvendigvis er det for et andet. Den rigtige balance mellem frustration og omsorg er forskellig fra barn til barn. Der er forskel på børn, og at behandle dem alle forskelligt, er også at behandle dem alle ens.

Det planlagte og det uforudsigelige

De overordnede behandlingsmål tilrettelægges på hvert barns behandlingskonference. Derefter er det værd at få oversat de overordnede behandlingsmål til håndtérbare konkrete delmål, som kan tages med i den daglige praksis, således at man kan arbejde målrettet med de problemer, man kan forvente vil opstå de det daglige møde med barnet.

Typisk er det værd at overveje visse nøglesituationer såsom måltider, sengetider og skift i aktiviteter eller personer. Hvordan forvaltes den uro, der opstår i barnet, når det skal skifte opgave, sted eller personer. F.eks. skiftet fra afdeling til skole eller fra leg til en mere kravsorienteret aktivitet.

Ovennævnte situationer er forbundet med et relativt højt angstniveau hos barnet, og det er værd at undersøge nøje, hvilken adfærd fra den voksne der kan virke angstdæmpende. Der er mange små detaljer, som må justeres i det daglige arbejde og i den enkelte miljøterapeuts møde med barnet. Både ud fra kendskab til barnets aktuelle situation og den fingerspidsfølelse for barnet, man har etableret via sin relation med barnet. Udgangspunktet for strukturen er at samstemme hver enkelt voksens møde med barnet, således at det mødes af den samme åbne grundholdning overalt i miljøet med den plads til improvisation og uforudsigelighed, som naturligt er indeholdt i mødet mellem mennesker.

Som miljøterapeut må man derfor kunne holde en struktur, men også kunne afvige fra den, hvis det giver mening. Er det eksempelvis aftalt, at et barn skal have et karbad på et bestemt tidspunkt, fordi det er en god måde at give barnet omsorg, er det legitimt at aflyse/flytte badet, hvis der ikke er mulighed for at give sig tid til barnet p.gr.a. f.eks. uro blandt audie børn. Eller at lade et barn spise alene, hvis det er i dårligt humør, selvom holdningen generelt er, at barnet skal spise sammen med de øvrige børn. Man skal ikke gennemføre en struktur for strukturens skyld, men fordi den giver mening.

Der er en balance mellem at være loyal overfor de fælles beslutninger, der er rygraden i opbygningen af behandlingsmiljøet, og stadig give sig selv plads til at handle ud fra, hvad man i situationen finder rigtigt. Alt kan ikke aftales på forhånd, og der må være frihed til at improvisere og tage individuelle beslutninger. Dog med den ansvarlighed, at man kan redegøre for baggrunden for eventuelle ændringer og sit valg af metoder. Forandringer og overvejelserne bag dem er vigtige elementer i den proces, det hele tiden er at justere miljøet omkring barnet i forhold til dets aktuelle udviklingsniveau. Troværdighed i relationen til barnet er også evnen til at ændre på strukturen, i takt med at barnet udvikler sig.

Kontakttilbuddet

At forstå betydningen af strukturen og have hvert barns behandlingsbehov i baghovedet i det daglige arbejde er et spørgsmål om professionel faglig viden, men at være professionel indebærer også, at man samtidig tør være sig selv i kontakten med barnet. Barnets udvikling er afhængig af en voksen, der både kan og tør indgå med sig selv og sit følelsesliv i det daglige samvær med respekt for den distance, barnet måtte lægge eller har behov for.

At have hjertet med

Børn er generelt dygtige til at aflæse kropssprog, betoning i stemmelejet. De er gode til at vurdere, om voksne er sig selv, om de siger dét, de mener, om de er usikre. Et barn på behandlingshjem, der har oplevet mange svigt, er endvidere utrolig sensitiv om én bestemt ting: Holder den voksne af mig? Det er et ubevidst beredskab hos barnet, som konstant er aktiveret, det er barnets primære undersøgelse i samværet. Derfor er det en basal forudsætning for at arbejde som miljøterapeut, og vel for alt pædagogisk arbejde, at man har glæde ved samværet med barnet. Kontakt er lig med følelser mellem mennesker, og nok så professionelt arbejde preller mere eller mindre af, hvis ikke lysten til at være sammen med barnet er til stede. Dette er noget som skal mærkes i samværet, det er ordløst, om end det kan være nødvendigt at sige højt, at man holder af barnet på trods af handlinger, man ikke bryder sig om. At kunne vise og fortælle om, hvordan man har det, at kunne vise glæde, vrede, humor, uden for mange faglige filtre og overvejelser er centralt, hvis man skal kunne være autentisk i samværet med barnet. Man må endvidere kunne respektere hvert barns integritet, ethvert barn har sine grunde til at handle, som det gør. Denne respekt må gøre sig gældende i alt, hvad man foretager sig med barnet, om man hygger sig, eller man skælder ud. Alle overvejelser af professionel art må ses i dette lys. At være miljøterapeut er at kunne bruge sit følelsesliv, sin personlighed i samværet uden at blive privat.

Respekten for barnet

En voksen, der er autentisk, tydelig og entydig i sine beskeder og holdninger til barnet, er en særdeles eftertragtet vare blandt børn. Det er en stor befrielse for et angst barn at møde en rolig og empatisk voksen. Det er en voksen, der kan bruges som identifikationsfigur, både på handleplan og på det menneskelige plan, og som kan tåle at blive målt på sine gerninger, ikke kun sine ord. Hvad man ønsker af børnene, må man også forlange af sig selv. Det kan eksempelvis være at acceptere og vedstå, hvis man har lavet en fejl som voksen. At arbejde professionelt med børn er ikke at undgå at lave fejl, men at bruge dem konstruktivt i relationsarbejdet. Det gøres ved at undersøge med barnet, hvad en eventuel fejl har medført af tanker og følelser. Kendskabet til barnet vokser, og der bliver samtidig skabt en kultur omkring barnet, hvor det er tilladeligt af indrømme fejltagelser.

Et andet vigtigt aspekt er at kunne forvalte sin autoritet overfor barnet på en respektfuld måde. Autoriteten mellem den voksne og barnet må baseres på en mere-viden i forhold til barnet, således at man kan argumentere for sine synspunkter og beslutninger overfor barnet på en meningsfuld måde (om end barnet måske først forstår meningen på længere sigt).

Modsætningen er en autoritet baseret på det formelle magtforhold mellem barnet og den voksne. Her bliver beslutninger ikke uddybet, men fremstår blot som en erkendelse af, at det er den voksne, der er øverst i hierakiet. Det kan være på sin plads i nogle sammenhænge,

men hvis det overdrives, kan konsekvensen være en relation, der kun er baseret på ydre styring fra den voksne. Målet med behandlingsarbejdet er på langt sigt at give barnet redskaber til at kunne styre og holde af sig selv. At få mere forståelse, accept og senere kontrol over sit følelsesliv. Det kræver indre styring hos barnet, ikke ydre styring fra voksne. Det kræver, at barnet får skabt et selvværd og har tilstrækkeligt gode ego-funktioner til, at det kan modstå et impulspres uden at lade sig styre af angst og fastlåste forsvarsmekanismer. Disse gode ego-funktioner kan etableres i en gensidig relation med en voksen, med den jeg-støtte dette giver, indtil barnet har fået tillid til sig selv og andre, og kan være sig selv.

Relation uden struktur

I relationsarbejdet er det empati, kompleksitet og nuancer, der er i fokus. Det kan bringe mange følelser frem i barnet, men også i den voksne, som kan opleve både sorg, skyld, vrede og afmagt, men også føle sig uundværlig og elsket. Det er vigtige følelser, der kan bruges konstruktivt i behandlingsarbejdet. Men det er endnu vigtigere ikke at lade sig oversvømme og styre af disse følelser. Når det sker, kan man meget let lave afvigelser fra de fælles aftaler, der ligger omkring et barn, styret af sit følelsesliv fremfor faglige overvejelser. Barnet kan bevidst og ubevidst presse og styre en voksen, der er underlagt eksempelvis en følelse af skyld eller tvivl. Strukturen omkring barnet bliver derved løs i kanten, forudsigeligheden forsvinder, og barnet vil ofte opleves uroligt og diffust. Strukturen er blevet underlagt ens relation til barnet, og resultatet er grænseløshed i kontakten. Det bliver en relation uden struktur.

Struktur uden relation

De voksnes fastholdelse af dagens forløb er barnets garanti for kontinuitet og tryghed. Det er også det daglige pres på barnet i retning af tilpasning til sociale spilleregler og accept af ydre autoriteter. Denne dobbelthed er strukturens styrke. Men hvis den kommer til at stå alene, uden at der etableres en bæredygtig relation til barnet med nogle brugbare følelser, er resultatet en form for ydre afretning og tilpasning til de gældende sociale normer uden en indre bearbejdning hos barnet. Det bliver en ydre struktur uden et indre liv. Typisk er der behov for fokus på strukturen, når man har med meget uintegrerede børn at gøre, eksempelvis borderline børn, depriverede børn, eller børn, der er nyankomne på afdelingen. De har svært ved følelsesmæssigt tæthed og har brug for megen ydre styring. Senere, når barnet har en vis grad af tillid til omverdenen, kan strukturen blive løsere og mere styret af barnets egne vurderinger og den følelsesmæssige tæthed mellem barnet og de voksne, der er etableret.

At være barn på et miljøterapeutisk behandlingshjem er at blive en del af et kunstigt skabt miljø, et miljø tilpasset lige netop barnet. Det er strukturen, der skaber dette kunstige miljø, som til en vis grad erstatter de manglende følelsesmæssige strukturer i barnet. Jo mere integreret barnet bliver, jo mere åben bliver strukturen, og desto mere bliver bar-

nets hverdag baseret på en dialog mellem barnet og den (de) voksne, barnet har knyttet sig til. Der er en proces fra et kunstigt skabt miljø, baseret på ydre strukturer, hen imod et miljø med normalforventninger, baseret på følelsesmæssige relationer. At arbejde miljøterapeutisk er at forstå og arbejde med denne dynamik mellem kontakt og struktur.

Miljøterapeutens rolle, - når teorien møder praksis

Ovenstående har fokuseret på de centrale opgaver, der hører til miljøterapeutrollen i det daglige samvær med barnet, og de bagvedliggende tanker. Det er overvejelser, man som miljøterapeut må forholde sig til, og som skal stå sin prøve, hver gang man er sammen med børnene. Hvad gør man, når de behandlingsmæssige overvejelser skal omsættes til praksis i mødet med barnet?

Der er mange dilemmaer og problemstillinger i dette, men også en vis forudsigelighed i den udvikling man som miljøterapeut må igennem, før man har fået integreret teori og praksis.

Rammebrudene

Det første og mest iøjnefaldende problem, man støder på, er, når børnene sætter ens autoritet på en prøve. Specielt børn med en udadreagerende adfærd vil uværgerligt prøve at ændre på den udstukne struktur. De vil ofte forsøge at ændre på tidsrammen, fjerne sig fra det udstukne territorium eller forsøge at omdefinere opgaven undervejs, styret af ubevidste ønsker om kontrol, mistillid til motiverne hos den, der har udstukket rammerne, og erfaringer med, at intet er som det er blevet lovet. Troværdigheden hos den voksne skal undersøges.

Som udgangspunkt vil et relationsforstyrret barn, der får defineret tid, sted og opgave, bruge en stor del af sin energi på at afprøve territoriet og tiden og mindre på at arbejde med den givne opgave. Det er i håndteringen af disse rammebrud, at en stor del af behandlingsarbejdet finder sted, idet man her har muligheden for at påvirke barnets følelsesliv i situationer, som normalt har givet barnet negative erfaringer. Det er grundlæggende vigtigt, ikke at reagere på den måde barnet kender, og som det ubevidst prøver at presse miljøterapeuten til. Det er her en stor del af terapidelen i arbejdet ligger, - i bearbejdningen af barnets tidligere følelsesmæssige erfaringer i en her-og-nu situation.

Modstand

For at kunne arbejde nuanceret og langsigtet med disse rammebrud er det en forudsætning, at miljøterapeuten er meget klar på netop tid, sted og opgave. Hvis man har været præcis i sin definering af strukturen i forhold til et barn, er det muligt at undersøge baggrunden for et barns modstand, - er barnet i opposition på grund af indholdet af en given aktivitet, eller er det udtryk for besværligheder i relationen mellem barnet og den voksne? Er det modstand mod strukturen eller modstand mod relationen til den voksne?

Hvis en barn ikke vil i seng om aftenen, og der er et indarbejdet senge-ritual, er det muligt at undersøge, om det er en almen reaktion hos barnet (det er måske bange for mørket og natten), eller om problemet er relateret til de følelser, der er mellem den voksne og barnet. Det kan også være et strukturproblem i den forstand, at den voksne har afviget en smule fra det kendte forløb og derved skabt uro hos barnet.

Ydre styring - indre styring

Miljøterapeutens rolle i dette forløb er at se barnets rammebrud som en mulighed for dialog om barnets vanskeligheder. Konflikterne må ses som et arbejdsgrundlag og afsættet for en større forståelse af barnets vanskeligheder. De miljøterapeutiske grundstrukturer tilstræber netop både at favne barnets problemer og samtidig være så tilpas udfordrende, at problemerne kan gøres til genstand for bearbejdning. Der er derfor en balance mellem den ydre styring fra voksne, som er bydende nødvendig for roen og trivslen på en afdeling, og så at kunne tillade børnenes udspil at komme frem i lyset. At kunne acceptere en vis uro og ustabilitet i børnegruppen og det enkelte barn og alligevel håndtere mængden og arten af udspillene. At balancere mellem kaos og orden, mellem empati og autoritet, - det er her informationerne og arbejdet ligger for miljøterapeuterne.

I starten af en ansættelse opleves det ofte som det største problem at kunne sætte sin autoritet igennem, at blive accepteret som en voksen, der bestemmer blandt børnene. Det kan være en besværlig proces at få dette på plads. Senere, som respekteret autoritet blandt børnene, er det omvendt ofte muligt, men ikke gavnligt at præsentere børnene for meget stram styring, selvom de accepterer denne, mens man er til stede. Man vil godt nok kunne præsentere sine kollegaer for, at man har haft nogle rolige timer med børnene, men det har været via ens egen ydre styring af dem, ikke via deres eget ønske om at kunne styre sig selv, - de har bare taget sig sammen af frygt for eventuelle konsekvenser. En effekt af dette kan være en skintilpasning hos visse børn, der tilpasser sine udspil på formodninger om, hvad den voksne forventer. Det kan på overfladen godt ligne et barn, der er begyndt at etablere en tillid til en voksen, men i virkeligheden er det et barn, der er godt i gang med at etablere et falsk selv. Det kan nu og da være en vanskelig vurdering, om et barn er i færd med at udvikle sig for sin egen skyld eller for andres.

Dialogen

Behandlingsarbejdet er dog langt mere nuanceret end blot at forholde sig til diverse konflikter. Der er mange episoder i hverdagslivet, man kan bruge konstruktivt, hvis man åben for barnets udspil. Den måske vigtigste del af samværet og den daglige kontakt er at kunne invitere til refleksion hos barnet. At kunne få barnet til at tænke over sin situation og fortælle om sine følelser og meninger. Dette fordrer, at man som voksen er oprigtig nysgerrig og interesseret i barnets situation og er i

stand til at skabe et samvær, hvor det er trygt og tilladeligt at tale sammen. Dette gælder, uanset om barnet er udadreagerende eller mere indadvendt. Dialogen er basis i den træning, barnet skal have i at reflektere over sin selv-opfattelse og sin opfattelse af omverdenen. I dialogen er der mulighed for, at barnet kan få sammenlignet sin egen oplevelse med andres. Her er der mulighed for at realitetskorrigere barnets fantasier om, hvad det selv eller andre tænker eller kunne finde på at gøre. Her er der mulighed for, at barnets indre verden kan blive justeret i forhold til den ydre verden.

Et barn med en diffus indre uro er ude af stand til at fortælle, hvordan det har det; det vil handle på sin uro i stedet. I dialogen gives barnet mulighed for at sige med ord, hvordan det har det, fremfor gennem handlinger. Via denne hjælp til at sætte ord på barnets handlinger vil barnet eventuelt over tid opleve, at dets uforståelige handlinger kan blive forståelige. Det vil kunne få en fornemmelse af, hvilke problemer dets symptomer er udtryk for. På langt sigt vil det selv kunne begynde at tage ansvar for at forholde sig til disse problemer med den hjælp fra voksne, der måtte være påkrævet både i forhold til forståelse og til alternative handlemåder for barnet. Dette er en proces, der i princippet aldrig stopper, - og den måske vigtigste proces for barnet i behandlingsarbejdet.

Forskellige indfaldsvinkler til dialogen

Den indledende type dialog opstår, når den voksne formulerer krav og forventninger. Krav som af barnet måske opleves som restriktioner og begrænsninger. Barnet vil i denne fase projicere mange holdninger og reaktioner ud i omgivelserne. Det er ofte ude af stand til at forholde sig til egne vanskeligheder og vil give omgivelserne skylden for hvad som helst. Indledningsvis er det nødvendigt her at kunne tage imod disse projektioner fra børnene og så på et senere tidspunkt give dem tilbage på en måde, hvor det er muligt for barnet at forholde sig til sine egne udspil. Man kan eventuelt også forsøge at fortælle barnet i selve situationen, hvordan man opfatter dets udspil, og hvilken andel det selv har i en given situation. Det kan være meget angstprovokerende for barnet at blive tiltalt direkte i en sådan situation, når man som voksen fastholder øjenkontakt og henvender sig direkte til det. Ofte vil man blive mødt med tavshed eller andre afledningsmanøvrer. Her kan det være meget gavnligt at lave en dialog mellem to voksne, hvor barnet kun er med som tilskuer. De to voksne kan "tænke højt" sammen om barnets reaktioner og baggrunden for dem uden at henvende sig direkte til barnet. Der er intet krav til barnet i situationen. Målet med en sådan dialog mellem de voksne er at vise barnet, at man forstår, om end måske ikke accepterer, barnets udspil, og samtidig give barnet mulighed for at høre en forklaring på de voksnes reaktioner. Eventuelt kan man på

forhånd aftale de voksne imellem, at den ene taler barnets sag, "Jeg tror, han gjorde det, fordi...", således at man prøver at formidle barnets mulige synspunkter, mens det lytter, og samtidig giver barnet lejlighed til at reflektere over sin situation.

I starten er det ofte kun muligt at snakke med barnet, når man er i enrum, og der er ro. Her er det muligt at snakke om ting, man ved optager barnet, men måske også bringe konfliktuelle episoder fra dagen op igen. Ofte er det korte samtaler fyldt med benægten fra barnet. Senere, når der er en højere grad af tillid mellem barnet og den voksne, bliver mulighederne for at påvirke barnet med ord langt større. Det er det ofte også muligt at afværge en konflikt ved at tale med barnet, idet det giver sig selv lov til at høre, hvor det tidligere lukkede af pr. refleks. Det kan være vigtigt at starte med at vise, at man har forstået barnets følelse, før man fremfører sine egne synspunkter. Dette kan være problemfyldt, idet barnet oftest opfatter uenighed som manglende forståelse fra den voksne. Det kan være svært for barnet at nuancere, at det er blevet forstået, men bare ikke får sit synspunkt igennem.

I dialogen med barnet må man være undersøgende på barnets egen oplevelse af en hændelse. Hvad er det selv optaget af, hvad vægter det, hvilke meninger har det - og spørge til dette. Dette lyder umiddelbart enkelt, men meget ofte har man som voksen selv en mening, en problemstilling, man ønsker at drøfte med barnet. En problemstilling, som barnet måske ikke umiddelbart synes er særlig interessant og ikke ønsker at beskæftige sig med, - det er ikke parat. Presser man sin egen dagsorden igennem, kan man i bedste fald få en samtale, hvor barnet svarer høfligt og konventionelt på de rigtige tidspunkter, eller man kan møde en kontant afvisning i form af tavshed eller vrede. Man kan som voksen bagefter synes, at man har fået sagt nogle rigtige og gode ting til barnet; nogle børn kan også være endog særdeles gode til at holde en sådan samtale i gang, - de kan have stor rutine i at sige det, de regner med, den voksne gerne vil høre. I bund og grund har den voksne blot holdt en tale, som ikke har forbindelse til de ting, der optager barnet, selvom det er nok så terapeutisk velment. Mere interessant bliver det, hvis man formår at nedtone sine egne holdninger og i stedet undersøger det indhold, barnet fokuserer på. Her er det ofte gavnligt at holde sig til et faktuel indhold. At undersøge hvad der skete, hvem gjorde hvad, hvad plejer du at gøre, når..., - børn er meget konkret tænkende.

Procesbevidsthed

Efter man sammen med barnet har undersøgt, hvad det befinder sig i, er det vigtigt at hjælpe det til at betragte sig selv eller en hændelse udefra - på distance. Det er meget givende at lave denne bevægelse med barnet fra at være i noget til at se **på** dette noget. Her er det meningsfuldt at sætte hændelser og reaktioner ind i et tidsperspektiv for barnet. "Kan du huske dengang, da...", "Hvordan tror du det bliver næste gang, at...", "Hvad tror du der sker om lidt, når ...". Det giver

mulighed for barnet til at bearbejde sin egen opfattelse af sig selv i et tidsperspektiv sammen med en voksen, der samtidig kan hjælpe med at korrigere i forhold til de fantasier, som barnet eventuelt blander sammen med reelle forhold. Der er også mulighed for, at barnet får en alliance med en voksen omkring særlige betydningsfulde temaer, hvor det føler sig hjulpet. En alliance, der kan bruges til at hjælpe barnet til at forstå sine egne handlemønstre og give den hjælp, der er nødvendig, hvis barnet ønsker at ændre adfærd. Denne type dialog kaldes i miljøterapeutisk tænkning procesbevidsthed og er et centralt element i behandlingsarbejdet. Det gælder både i børnearbejdet, og når den voksne forholder sig til sine egne reaktioner overfor børnene.

Miljøterapeuten

Personlige ressourcer

At bruge sig selv i samværet med børnene som ovenfor beskrevet er en meget personlig proces, og de grundlæggende personlige egenskaber og forsvar hos hver enkelt pædagog kommer på en alvorlig prøve i mødet med børnene.

At et barn opsøger en afvisning i kontakten betyder i praksis, at pædagogen udsættes for et ganske stort pres fra barnets side i dets ubevidste forsøg på at få den voksne til at agere, som det ønsker. De måder, man har lært sig at håndtere modgang og dagligdags social omgang med andre, kan vise sig ganske mangelfulde ved det følelsesmæssige pres, man udsættes for på et behandlingshjem. Det er næsten umuligt at omsætte ens gode vilje til praksis; alt for ofte oplever man at have handlet anderledes, end man ønskede fra starten.

Noget så relativt enkelt som at give et barn mad op på en tallerken kan hurtigt udarte sig til et drama, hvor den voksne i barnets øjne ikke giver det, barnet ønsker; der er ingen mad, det kan lide, mængden er forkert eller ligger forkert eller er kommet i forkert rækkefølge. Eller et barn står i en døråbning og vil ikke flytte sig, - hvad siger man til det? Eller man kritiseres for, at man aldrig har tid, at der er andre børn, man holder mere af, at man hellere vil sidde og drikke kaffe end være sammen med barnet. Eller man skiller to børn, der er oppe at skændes eller småslås, og er måske godt irriteret på dem, - og får øjeblikket efter et tredje barn ved siden af sig, der gerne vil sludre lidt eller have et kram. Her er der brug for en faglig indfaldsvinkel i mødet med børnene.

Faglige ressourcer

Basisviden i miljøterapeutisk arbejde er grundlæggende kendskab til psykodynamiske teoridannelser, objektrelationsteori og miljøterapeutisk tænkning. Det må betragtes som en opgave rent organisationsmæssigt, at nye medarbejdere undervises i disse emner. I dette er kendskab til de ubevidste primitive forsvarsmekanismer, som præger angste børn, et nøglepunkt i det terapeutiske arbejde, hvis man skal kunne forholde sig til det følelsesmæssige pres, der lægges på hver voksen. Et enkelt barns brug af splitting og rollekastning mellem gode og onde voksne

kan efterlade en hel personalegruppe afmægtig og uenig, hvis der ikke er en forståelse af, hvilke ubevidste processer, der er på spil. Den enkelte miljøterapeut kan blive anbragt i en position overfor barnet, som er styret af de følelser, barnet projicerer over på den voksne, og deres relation bliver nemt låst fast i en bestemt rollefordeling (offer-bøddel eksempelvis). Man vil derefter opleve de samme konfliktmønstre gentage sig igen og igen og føle, at barnet manipulerer og udnytter en.

I bund og grund handler disse processer om massive projektive identifikationer mellem barnet og den voksne, som kun kan bearbejdes konstruktivt, hvis man har viden om dette fænomen og adgang til supervision. Her er der mulighed for at få adskilt, hvilke følelser barnet har projiceret over i én, og hvilke følelser der er ens egne. Det kan være en besværlig proces at skulle udstille sit følelsesliv for sine kolleger, at indstille sig på at skulle betragte sit følelsesliv som et arbejdsredskab til en større forståelse af et barns vanskeligheder. Men netop forståelsen af et barns projektioner er et værdifuldt materiale i opfattelsen af et barns problemstilling og de behandlingsmæssige tiltag, der er nødvendige. Det er derfor nødvendigt at arbejde professionelt med de følelser, der opstår i relationen mellem barnet og den voksne.

Udvikling i rollen som miljøterapeut

Der er en naturlig faglig og personlig udvikling forbundet med rollen som miljøterapeut. Som nyansat er man mest optaget af at forholde sig til de mange nye indtryk. Der er kun få forventninger til én, og man kan som oftest gå lidt i læ af en mere erfaren kollega. Man har ikke noget særligt ansvar og kan gå til opgaven med entusiasme og nysgerrighed. Det står dog hurtigt klart, at der er behov for at tilegne sig noget teori, hvis man ønsker at forstå det miljø og den sammenhæng, man indgår i. Teori, som det også fra institutionens side forventes, at man løbende tilegner sig via intern uddannelse, møder, kollegial dialog og systematisering af egne praksiserfaringer. Det er en naturlig udvikling at erkende behovet for teori, men det er også en proces, der sætter sig sine spor. Man kan føle, at de personlige og faglige kvalifikationer, man blev ansat på, ikke er særlig brugbare længere, - at man er nødt til at tilegne sig en helt ny faglig referenceramme. Det kan påvirke ens selvtilid. Usikkerheden kan melde sig, og der er behov for hele tiden at undersøge med sig selv og andre, om man nu gør "det rigtige". Man er måske knap så umiddelbar og spontan i sin væremåde. Ofte er man orienteret mod strukturens betydning i denne periode. Man er meget optaget af, om man formår at holde rammen, og møder måske børnene lidt stift med de regler og aftaler, der gælder. Man er opmærksom på kollegers reaktioner på eventuelle fejl, man begår, og har fokus på sin autoritet overfor børnene.

Herefter følger en periode hvor teorien gradvist bliver indlært, men endnu ikke fuldtud integreret. I denne fase er man ofte optaget af diagnoser og forklaringsmodeller. Der bruges mange ord til at bearbejde og forstå børnenes adfærd, og man afprøver forskellige teorimodeller og bestemte fagords mening. Der er også mange ord i samværet med

børnene, hvor der gives lange forklaringer. Relationsarbejdet er mere sporadisk i denne fase. Generelt får børnene ikke et særligt nuanceret følelsesmæssigt modspil, fordi den voksne ikke bruger sin personlighed ret meget i arbejdet. De faglige filtre og overvejelser forhindrer det og giver en vis anspændthed. Der laves ikke mange afvigelser fra den fastlagte model, og man holder sig til det sikre. I takt med den øgede forståelse går det i stigende grad op for én, hvor svært det er at omsætte behandlingstænkningen til praksis. At man som miljøterapeut er den flaskehals, det nåleøje, som alt skal igennem, før det når børnene. Man føler sig let fanget mellem det ydre forventningspres, der er til, at man omsætter teorien så optimalt som muligt, og sin egen bekymring for, om man kan håndtere børnene. Det er et ansvar, der skaber et vist niveau af både præstations- og kaosangst i arbejdet. Hvis man hænger fast i denne angst, vil ens evne til at arbejde med sig selv gradvist aftage, og man kan begynde at overtage visse af børnenes fastlåste handlemønstre blot omsat til strukturarbejde. Og udbrændtheden er ikke langt væk.

Afsættet for at komme videre handler om et reduceret spændingsniveau i forhold til børnearbejdet. Over tid kan der oparbejdes så mange erfaringer med børnene, og teorien kan forankres så meget på rygraden, at man begynder at kunne forholde sig mere intuitivt til arbejdet. Hvis dette lykkedes, begynder man at optræde mere autentisk, med større selvtillid, og den naturlige autoritet dette giver. Arbejdsglæden stiger, når man giver sig selv en vis fejlmargen og viser nogle flere følelser. Meget af den energi, man før brugte på at gøre "det rigtige", kan nu omsættes til et mere dynamisk og spontant samvær med børnene. Og børnene vil elske det. Relationsarbejdet får gode vækstbetingelser, fordi det er i en bedre balance med strukturarbejdet, og fordi den voksne har fundet en bedre sammenhæng mellem sin personlighed og faglighed. At være afslappet i samværet med børnene er også at kunne acceptere, at det uforudsigelige er en del af arbejdet med børn, specielt meget angste børn. Den usikkerhed, uforudsigeligheden medfører, må betragtes som et konstruktivt element, der gør det vigtigt altid at undersøge barnets oplevelse af verden uden at være nervøs for de reaktioner, det måtte medføre hos barnet og én selv. Man ved aldrig tilstrækkeligt.

Heri ligger et omdrejningspunkt i rollen som miljøterapeut. At kunne kombinere bevidsthed om hvert barns angst og ubevidste forsvar med den daglige praksis, den daglige handletvang i nuet til intuitivt velovervejede handlinger og kvalificeret modspil til børnenes udspil. Et autentisk professionelt samvær, hvor ens personlige og faglige forudsætninger er tilpasset den enkelte situation med henblik på at tilgodese hvert enkelt barns udviklingsmuligheder og behov optimalt.

At være miljøterapeut er at være placeret mellem institutionens behandlingsmæssige overvejelser og børnenes følelsesmæssige kaos. Denne placering kræver, at man kan holde en balance mellem den teo-

retiske forståelse og de erfaringer, man gør sig i samværet med børnene.

En teoretisk forståelse er ikke udviklende, hvis man ikke samtidig relaterer forståelsen til de følelser, der opstår i mødet med børnene. Ej heller hvis man kun forholder sig til, hvad der sker med én i samværet med børnene, uden at prøve at sætte det ind i en teoretisk reference-ramme.

Som miljøterapeut må man acceptere at være en del af en læreproces med den fejlmargen, det indebærer, og den refleksion, der er påkrævet, når man hele tiden møder nye børn med hver deres personlighed. En personlighed, der skal udvikle sig under opholdet på behandlingshjem, men som også kræver konstant udvikling af dem, der skal hjælpe barnet på vej. Behandlingen er aldrig bedre end den enkelte miljøterapeuts forvaltning af sin rolle. Det er både et pres og en udfordring.

Litteratur

Larsen, E. og Selnes, B. (1978). *Fra avvik til Ansvar*. Oslo: Tanum - Norli A/S.